

การผลิตบัณฑิต: การค้นหาแนวปฏิบัติ เรื่อง “การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก”

ความเป็นมา

ผลการจัดการความรู้เรื่อง “การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก” คณาจารย์ได้ข้อตระหนักว่า การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกเป็นการปฏิบัติงานเพื่อช่วยบุคคล กลุ่มบุคคลและครอบครัวที่ประสบปัญหาทางจิตสังคม มีความบกพร่องทางจิตสังคม การไร้ความสามารถทั้งทางด้านอารมณ์ความรู้สึกและสุขภาพจิต รวมถึงความบกพร่องทางพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์คลินิกจะใช้ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีในเชิงจิตวิทยาเป็นแนวทางการทำงานที่เป็นรูปธรรม 6 ประการ ดังนี้

1. งานวินิจฉัยทางสังคม(Social Assessment and diagnosis)
2. งานบำบัดทางสังคม (Social treatment)
3. งานฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคม (Social Rehabilitation)
4. งานสังคมสงเคราะห์จิตเวชชุมชน (Psychiatric Community Social Work)
5. งานพิทักษ์สิทธิ (Advocacy)
6. งานพัฒนาวิชาการสังคมสงเคราะห์จิตเวชและการวิจัย (Research and Development Psychiatric Social Work)
7. และสมรรถนะที่สำคัญของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก ประกอบด้วย 1) การปฏิบัติตัวตามมาตรฐาน และจรรยาบรรณของสภาวิชาชีพ การปฏิบัติงานให้บริการตรงกับกลุ่มเป้าหมาย คือ การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน การบริการปรึกษาและบำบัดครอบครัว การทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพ การสร้างเครือข่าย การวิจัย การถอดบทเรียน การเผยแพร่และการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย และการมีส่วนร่วมในการพัฒนากฎหมายและมาตรการทางสังคมต่าง ๆ

เพื่อความเชี่ยวชาญด้านองค์ความรู้ เทคนิค และทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก คณาจารย์จึงได้มาถอดบทเรียนเกี่ยวกับวิธีวิจัยที่จะทำการส่งเสริมการวิจัยของคณะ โดยพิจารณาว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” น่าจะเป็นวิธีวิจัยที่จะช่วยให้การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกได้ จึงร่วมกันถอดบทเรียน และองค์ความรู้ ดังนี้

ความเป็นมา

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มีมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้มีความเชี่ยวชาญด้านงานสังคมสงเคราะห์คลินิก จึงจัดกิจกรรมพัฒนาอาจารย์ด้วยการค้นหาแนวปฏิบัติภาคทฤษฎีจาก ผศ. ดร. วิไล โคนกบึงแก ประธานคณะกรรมการวิชาการ สภาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย และอาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และภาคปฏิบัติ3ท่าน ได้แก่ 1)ดร.หทัยรัฐณ์ วารินทร์ นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการพิเศษ โรงพยาบาลศรีธัญญา 2) นางรัศมี สุวรรณหงษ์ ผู้อำนวยการสถานกักขังกลาง จังหวัดปทุมธานีและ 3) ดร.ดร.สุชญา เทียรแสงทอง ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อเด็กพิการ เมืองค์ความรู้จากการถอดบทเรียน ดังนี้

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกในเชิงวิชาการ

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกเป็นวิธีการปฏิบัติงานที่มีรากฐานมาจากวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์วิชาชีพเฉพาะรายซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่เก่าแก่และแพร่หลายมากที่สุดของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ด้วยการให้บริการทางจิตสังคมโดยตรงกับบุคคลและครอบครัว (direct psychosocial services to individuals and families) เพื่อบำบัดฟื้นฟู สร้างความเข้มแข็งและรักษาการทำหน้าที่ทางจิตสังคมของบุคคล กลุ่มคน และครอบครัวที่ประสบปัญหา ความยากลำบากภายในสภาพจิตใจของตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกเป็นการดำเนินการเพื่อช่วยบุคคล กลุ่มบุคคลและครอบครัวที่ประสบปัญหาทางจิตสังคม(สภาวะทางสังคม จิตใจ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง) กระบวนการปฏิบัติงานจะใช้ทฤษฎีและวิธีการทางสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในการประเมิน วินิจฉัยทางสังคมการบำบัด ฟื้นฟู และการป้องกัน บุคคล กลุ่ม และครอบครัวที่ประสบปัญหาความบกพร่องทางจิตสังคม การไร้ความสามารถทั้งทางด้านอารมณ์ความรู้สึกและสุขภาพจิต รวมถึงความบกพร่องทางพฤติกรรมต่าง ๆ

รูปแบบการการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่นำมาใช้ในงานสังคมสงเคราะห์คลินิก มีอะไรบ้าง ?

1. การบริการปรึกษา (Counseling)
2. การแก้ปัญหา (Problem solving)
3. การใช้ภาระงานเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหา (Task -Center Practice)
4. จิตบำบัดแบบเรื่องเล่า (Narrative Therapy)
5. การบำบัดความคิดและพฤติกรรม (Cognitive behavioral therapy)
6. การช่วยเหลือทางจิตใจเพื่อประคับประคองให้ผู้รับบริการผ่านภาวะวิกฤตและกลับสู่ภาวะสมดุลเดิมให้เร็วที่สุด (Crisis intervention model)
7. การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกกับเด็ก (Clinical Practice With Children)
8. การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกกับผู้ใหญ่ (Clinical Practice With Adolescents)

9. ครอบครัวบำบัด:ระบบกระบวนการสู่การปฏิบัติ(Family Therapy:Systemic Approach to Practice)
10. จิตบำบัดจิตวิเคราะห์(Psychoanalytic Psychotherapy with Adults)
11. กลุ่มบำบัดกับเด็กและเยาวชน (Group Treatment with Child and Adolescents)
12. กลุ่มบำบัดกับผู้ใหญ่ (Group Treatment With Adults)
13. กลยุทธ์ในการบำบัดระบบครอบครัว(Family Systems Strategic Model)
14. การบำบัดเน้นข้อสรุป(Solution Focused Therapy)
15. การบำบัดโครงสร้างครอบครัว(Structural Family Therapy)

เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก

- ทฤษฎีระบบ (Systems theory)
- ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม(Social learning theory)
- ทฤษฎีการพัฒนาจิตสังคม (Psychosocial development theory)
- ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychodynamic theory)
- ทฤษฎีเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรม และทฤษฎีเรียนรู้แนวปัญญานิยม(Behavioral and Cognitive theory)
- ประสาทวิทยาและงานสังคมสงเคราะห์คลินิก (Neurobiology and Clinical Social work)
- ทฤษฎีวิฤต(Crisis Theory)
- ทฤษฎีระบบสถานะแวดล้อม(Ecological system theory)
- ทฤษฎีวงจรชีวิตครอบครัว(Family life cycle theory)
- ทฤษฎีเสริมพลัง(Empowerment Theory)
- ทฤษฎีจิตวิทยากลุ่มมนุษย์นิยม (Humanistic Existential/ Transpersonal psychology theory)
- ทฤษฎีพัฒนาของจิตใจ/การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น(Objective Relations theory)
- แนวคิดบุคคลในสิ่งแวดล้อม(Person in Environment Perspective)
- เป็นต้น

มาตรฐานการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

1. มาตรฐานค่านิยมและจรรยาบรรณ (Ethics and Values)
2. มาตรฐานการทักษะการปฏิบัติงานเฉพาะและการให้บริการ(Specialized Practice Skills and Intervention)
3. มาตรฐานการส่งต่อ (Referrals)
4. มาตรฐานการเข้าถึงผู้ใช้บริการ (Accessibility to Clients)
5. มาตรฐานความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ(privacy and Confidentiality)
6. มาตรฐานการให้คำปรึกษาและการนิเทศ(Supervision and Consultation)

นักสังคมสงเคราะห์คลินิกปฏิบัติงานอยู่ที่ไหน ?

นักสังคมสงเคราะห์ที่จะสามารถทำหน้าที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์คลินิกได้ต้องมีใบประกอบวิชาชีพ และปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายของรัฐ และทำหน้าที่ให้บริการในสถานบริการต่าง ๆ ได้แก่ การเปิดคลินิกส่วนตัว (private practice) โรงพยาบาล หน่วยบริการสุขภาพจิตในชุมชน หน่วยการพยาบาลเบื้องต้น (primary care) และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

กรณีตัวอย่างการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกของโรงพยาบาลศรีธัญญา

กลุ่มงานสังคมสงเคราะห์ของโรงพยาบาลศรีธัญญา ปฏิบัติงานตามมาตรฐานงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช ดังนี้

1. งานวินิจฉัยทางสังคม (Social Assessment and diagnosis)
2. งานบำบัดทางสังคม (Social treatment)
3. งานฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคม (Social Rehabilitation)
4. งานสังคมสงเคราะห์จิตเวชชุมชน (Psychiatric Community Social Work)
5. งานพิทักษ์สิทธิ (Advocacy)
6. งานพัฒนาวิชาการสังคมสงเคราะห์จิตเวชและการวิจัย (Research and Development Psychiatric Social Work)

สมรรถนะของนักสังคมสงเคราะห์

1. ปฏิบัติงานตามมาตรฐาน จริยธรรม ตามสภาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์
2. การพัฒนาตนเอง : การเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะ (แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในหน่วยงาน ระหว่าง โรงพยาบาล)
3. การให้บริการ : สามารถให้บริการ 1.)เฉพาะราย (Social Case Work) 2.)กลุ่มชน (Social Group Work) 3.)สังคมสงเคราะห์ชุมชน 4.) ครอบครัว
4. เครือข่าย : สร้างและมีสัมพันธภาพที่ดีกับเครือข่ายการให้บริการ : สหสาขาวิชาชีพ ภาคีเครือข่ายที่รับ/ส่งต่อ ชุมชนองค์กรภาครัฐและเอกชน
5. การทำงานเป็นทีม : สามารถประสานการทำงานร่วมกับวิชาชีพอื่นๆ (แพทย์ พยาบาล จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักกายภาพบำบัด แลนักโภชนาการ) รวมทั้งผู้ป่วย/ครอบครัว)
6. ผลงานการพัฒนาคุณภาพการบริการ / การวิจัย/R2R ทางสังคมสงเคราะห์ : สร้าง/ต่อยอดองค์ความรู้ เกิด Good / Best Practice เผยแพร่ เป็นแบบอย่าง ชี้นำสังคม ฯลฯ

หัวข้อการเพิ่มพูนความรู้ของนักสังคมสงเคราะห์

1. การบำบัดทางความคิดและพฤติกรรม (Cognitive behavioral therapy :CBT)
2. สร้างแรงจูงใจเปลี่ยนพฤติกรรม (Motivational Interviewing:MI)
3. ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง (Stages of Change)
4. เมตริก โปรแกรม (Matrix program)
5. ซาเทียร์ โมเดล (Satir Model)

6. ครอบครัวบำบัด(Family therapy)
7. แนวคิดเรื่องการบำบัดเพื่อการเสริมสร้างแรงจูงใจ (Motivational enhancement therapy :MET)
8. การให้คำปรึกษา บำบัดแบบสั้น (Brief Advice : BA , Brief Intervention : BI)
9. การเจรจาต่อรอง(Negotiation)
10. การเยียวยาจิตใจ (Mental Health Treatment)

เป็นต้น

สมรรถนะนักสังคมสงเคราะห์ ด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ปฏิบัติงานตามมาตรฐาน จริยธรรม ตามสภาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์
2. การพัฒนาตนเอง : การเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะ (แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภายในหน่วยงาน ระหว่าง รพ.)
3. การให้บริการ : สามารถให้บริการ 1.)เฉพาะราย (Social Case Work) 2.)กลุ่มชน (Social Group Work) 3.)สังคมสงเคราะห์ชุมชน 4.) ครอบครัว
4. เครือข่าย : สร้างและมีสัมพันธภาพที่ดีกับเครือข่ายการให้บริการ : สหสาขาวิชาชีพ ภาคีเครือข่ายที่รับ/ส่งต่อ ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชน
5. การทำงานเป็นทีม : สามารถประสานการทำงานร่วมกับวิชาชีพอื่นๆ (แพทย์ พยาบาล จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักกายภาพบำบัด และนักโภชนาการ) รวมทั้งผู้ป่วย/ครอบครัว)
6. ผลงานการพัฒนาคุณภาพการบริการ / การวิจัย/R2R ทางสังคมสงเคราะห์ : สร้าง/ต่อยอดองค์ความรู้ เกิด Good / Best Practice เผยแพร่ เป็นแบบอย่าง ชี้นำสังคม ฯลฯ

สรุปการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก เป็นการดำเนินการเพื่อช่วยบุคคล กลุ่มบุคคลและครอบครัวที่ประสบปัญหาทางจิตสังคม มีความบกพร่องทางจิตสังคม การไร้ความสามารถทั้งทางด้านอารมณ์ความรู้สึกและสุขภาพจิต รวมถึงความบกพร่องทางพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์คลินิกจะดำเนินการโดยใช้ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีในเชิงจิตวิทยามาเป็นแนวทางการทำงาน เช่น กรณีนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในโรงพยาบาล ได้มีงานที่ดำเนินการที่เป็นรูปธรรม 6 ประการ ดังนี้

1. งานวินิจฉัยทางสังคม(Social Assessment and diagnosis)
2. งานบำบัดทางสังคม (Social treatment)
3. งานฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคม (Social Rehabilitation)
4. งานสังคมสงเคราะห์จิตเวชชุมชน (Psychiatric Community Social Work)
5. งานพิทักษ์สิทธิ (Advocacy)
6. งานพัฒนาวิชาการสังคมสงเคราะห์จิตเวชและการวิจัย (Research and Development Psychiatric Social Work)

การนำไปใช้ประโยชน์

ผลการติดตามภายหลังการจัดกิจกรรม มีอาจารย์นำองค์ความรู้ไปปรับใช้กับการเรียนการสอน ได้แก่

1. อาจารย์ทัศนีย์ นิลสูงเนิน นำไปปรับใช้ในรายวิชา SW 3403 หัวข้อ การประเมินและวางแผนการช่วยเหลือผู้ป่วยด้านการแพทย์ในภาค3/2562
2. อาจารย์ ดร.นุชนาฏ ยูฮันเงาะ นำไปปรับใช้ 2 รายวิชา คือ SW4373 เพศภาวะความรุนแรง ทุนสังคมและทุนวัฒนธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว และวิชา SW 4143 การจัดการรายกรณีในงานสังคมสงเคราะห์ นำมาปรับใช้ในการประเมินและวิเคราะห์ case เพื่อนำไปสู่การวางแผน ดำเนินการตลอดจนใช้เทคนิคทักษะตามกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในภาค3/2562

3. และได้ดำเนินการจัดการความรู้ในหัวข้อที่ 2 การวิจัยงานสังคมสงเคราะห์คลินิก และอาจารย์ได้แบ่งกลุ่มกันทำวิจัย 3 เรื่อง คือ 1) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกในงานการแพทย์ 2) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกในงานครอบครัวและเด็ก 3) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิกในงานกระบวนการยุติธรรม

การเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ได้ดำเนินการแจ้งในที่ประชุมวิชาการคณะ ส่งทางกลุ่มไลน์ E-mail และเผยแพร่ออนไลน์ <http://swhcu.net/index.php/en/home/km-menu/km-2562/menu-clinical-social-work>